

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

SƏMƏD VURĞUNUN ƏSƏRLƏRİNDƏ PAREMIOLOJİ VAHİDLƏRİN ÜSLUBİ-LİNQVİSTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

İxtisas: 5706.01 – Azərbaycan dili

Elm sahəsi: Filologiya

İddiaçı: **Leyla Tofiq qızı İbrahimova**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Sumqayıt – 2025

Dissertasiya işi Lənkəran Dövlət Universitetinin Azərbaycan dili və ədəbiyyat kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Elçin Mirhüseyn oğlu İsmayılov

Rəsmi opponetlər: filologiya elmləri doktoru, professor
Zemfira Əsgər qızı Şahbazova

filologiya elmləri doktoru, professor
İkram Ziyad oğlu Qasimov

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Böyükxanım İbrahim qızı Eminli

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Sumqayıt Dövlət Universiteti nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.24 Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının sədri: Filologiya elmləri doktoru, dosent
Nigar Vəliş qızı İsgəndərova

Dissertasiya şurasının elmi katibi: Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Afət İlyas qızı Rəfiyeva

Elmi seminarın sədri: Filologiya elmləri doktoru, dosent
Əzəmət Murtuza oğlu Rüstəmov

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Atalar sözlərinin və məsəllərin bədii üslubda nəzm və nəsr əsərlərində işlənməsi bu tip qapalı konstruksiyaların xalq tərəfindən mənimsənilməsində böyük rol oynayır. Qapalı modellər kimi formalaşan paremioloji konstruksiyaların semantik yükünü daha böyük kütləyə məhz atalar və məsəllər, aforizmlər tərəfindən çatdırılır.

Dünyanın bütün dillərində olan paremioloji vahidlərin ümumi cəhətləri mövcuddur. Paremioloji konstruksiyalar qloballaşan dünyanın mənəvi aləminin dayacağı, əsas sütunudur. Dünyanın bədii düşüncəsinin nəticəsi kimi meydana gələn paremioloji vahidlər çox zaman semantik yükünü özlərində saxlasalar da, müxtəlif fonetik cilddə meydana çıxıb bilirlər. Mövcud maddi aləmin insan təfəkküründəki əksi atalar sözləri və məsəllərin yaranmasına zəmin yaradır. Xalqın fəlsəfi fikirləri paremioloji vahidlərdə yer tapır. Bu və ya digər xalqın atalar sözlərini və məsəllərini bilmək təkcə dilin daha yaxşı öyrənilməsinə deyil, həm də xalqın düşüncə tərzinin və xarakterinin daha yaxşı dərk edilməsinə səbəb olur. Atalar sözləri və məsəllər xalqın mənəvi mədəniyyətinin ən mühüm elementi olmaqla, dil formasına münasibətdə isə bədii quruluşun obrazlılığı, semantik müxtəlifliyi, poetikliyi ilə təsvir olunur. Ana dilindəki atalar sözləri və məsəllərin üslubi linqvistik tədqiqi atalar sözlərinin strukturunda və semantikasında ümumbəşəri və mədəni-milli cəhətləri üzə çıxarmağa, xalqın milli mentaliteti və dünyagörüşünün xüsusiyyətlərini səciyyələndirməyə imkan verir. Paremioloji vahidlərin öyrənilməsi mədəniyyətlərarası kommunikasiyada böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan dilindəki paremioloji vahidlər çox rəngarəngdir, o cümlədən, Azərbaycanın xalq şairi, illər keçməsinə baxmayaraq şöhrəti qətiyyən azalmayan Səməd Vurğun da öz yaradıcılığında bu rəngarəng paremioloji konstruksiyalardan nəinki istifadə etmiş hətta atalar sözlərinə bərabər aforizmlər yaratmışdır. Atalar sözləri və məsəllər müstəqil və aktual mənə daşıyırlar. Atalar sözləri və məsəllər tədqiq edərkən eyni zamanda bu dil vahidlərinin daşıyıcısı olan xalqın mədəniyyəti təhlil edilir. Buna əsaslanaraq, biz özümüzü böyük və

zəngin mədəni bütövün bir hissəsi kimi dərk etməyə başlayırıq. Atalar sözləri və məsəllər xalq mədəniyyətinin tərkib hissəsi və milli-mədəni (etno-stereotipik) informasiya daşıyıcısı kimi, daim tədqiqatçı üçün aktual olaraq qalır. Dünyanın mədəni mənzərəsi və hər bir xalqın orijinal mədəniyyəti haqqında biliklər sayəsində bir xalqın mədəniyyətini digərinin mədəniyyətindən ayırmaq üçün paremioloji konstruksiyalar böyük rol oynayır.

Azərbaycan atalar sözlərinin öyrənilməsinə XIX əsrdən başlanmışdır. Azərbaycan ziyalılarının səyi nəticəsində folklor materialı olan paremioloji vahidlər mətbuatda çap olunmuşdur. Bu haqda məlumatı “Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı” kitabından alırıq¹.

XX əsrin əvvəllərində atalar sözünün tədqiqi ilə səthi də olsa, Firudin bəy Köçərli məşğul olmuşdur. F.Ə. Köçərli yazırdı: “*Türk dilində neçə min hikmətamiz məsəl var ki, tamamisi təcrüb və yüzü ilə deyilibdir*”². XX əsrin əvvəllərində paremioloji vahidlərin toplanıb nəşr edilməsində A.Şaiqin, N.Nərimanovun, Y.V.Çəmənəminlinin mühüm rolu olmuşdur. İlk tədqiqat əsəri olan “Azərbaycan atalar sözləri” kitabı isə Hənəfi Zeynallı tərəfindən 1926-cı ildə çap olunmuşdur. H.B.Zeynallının fikrincə, atalar sözlərini tədqiqi etmək üçün onların daşdığı semantikanı açmaq üçün əsrlər lazımdır³.

Azərbaycan atalar sözlərinin öyrənilməsində Əbülqasım Hüseynzadənin də böyük xidmətləri olmuşdur. Z.Ə.Əlizadə Ə.N.Hüseynzadənin atalar sözlərinin tədqiqindəki rolunu Vladimir Dalın rus folklorşünaslığına etdiyi xidmətlə müqayisə etmişdir. XX əsrin ortalarına qədər atalar sözləri və məsəllərə biz yalnız dərsliklərdə, müntəxabatlarda rast gəlirdiksə, ilk dəfə 1942-ci ildə H.M.Araslı tərəfindən bədii əsərlərdə işlənən atalar sözləri və məsəllər

¹ Babayev, İ. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı / İ.Babayev, P.Əfəndiyev. – Bakı: Maarif, – 1970, – s. 19

² Köçərli, F.Ə. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları: [3 cildə] / F.Ə.Köçərli. – Bakı: Maarif, – c. 1. – 1925, s. 6

³ Zeynallı, H.B. Azərbaycan atalar sözü / H.B.Zeynallı. – Bakı: Azərbaycanı tədqiq və tətəbbü cəmiyyətinin nəşriyyatı, – 1926, s. 111

tədqiqata cəlb olundu⁴. Beləliklə, ədiblərimizin dilindəki paremioloji vahidlərin öyrənilmə tarixinin biz H.M.Araslıyla başladığını söyləyə bilərik. Lakin H.M. Araslı da Nizami Gəncəvinin yaradıcılığında paremioloji vahidləri məhz ədəbiyyat, folklor prizmasında öyrənmiş, materiallara bir dilçi kimi yox, ədəbiyyatçı kimi yanaşmışdır. H.M.Araslıdan sonra Ayaz Vəfəli tərəfindən “Füzuli və folklor”, Əli Saləddin tərəfindən “Sabir və folklor” əsərləri yazılmışdır⁵. Cəlal Abdullayev isə Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidləri bir ədəbiyyatçı kimi tədqiq etmişdir⁶. C.M. Abdullayev yazır: “*Səməd Vurğun ədəbiyyat və incəsənətdə xalqiliyi, folklorun ayrı-ayrı ünsürlərini–loru dili, atalar sözünü və məsəlləri mexaniki şəkildə, kor-koranə işlədənləri tənqid atəşinə tutardı*”⁷.

Ədəbiyyatçılar bəzən paremioloji vahidlərə bir dilçi prizmasından baxmış, atalar sözlərinin cümlə quruluşlu məsələlərinə toxunmuş, bəzən də atalar sözlərini leksik-semantik cəhətdən təhlil etməyə səy göstərmişlər.

Atalar sözləri və məsələlərə sırf dilçi yanaşması S.Ə. Cəfərovlə başlamışdır. Atalar sözləri və məsələlərin frazeologiyaya münasibətindən bəhs edən alim paremioloji vahidlərin əmələgəlmə xüsusiyyətləri barəsində fikir söyləmişdir⁸.

H.A.Bayramov əsərlərində paremioloji vahidləri əsasən frazeoloji vahidlərlə müqayisə etmişdir⁹. G.İ.Yusifovun “Azərbaycan atalar sözlərinin leksik-semantik xüsusiyyətləri” adlı tədqiqat işi isə tamamilə dilçilik əsəri olub paremioloji vahidlərin dilçilik

⁴ Araslı, H.M. Nizamidə xalq sözləri və zərbi-məsəllər // SSRİ EA Azərbaycan filialının Xəbərləri, № 8, Bakı: Maarif, – 1942. – s. 98-102

⁵ Saləddin, Ə.M. Sabir və folklor / Ə.M.Saləddin. – Bakı: Gənclik, – 1969, – 41 s.

⁶ Abdullayev, C.M. Səməd Vurğun poetikası / C.M.Abdullayev.– Bakı: Gənclik, – 1976. – 160 s.

⁷ Abdullayev, C.M. Səməd Vurğun və folklor: / filologiya üzrə fəlsəfə doktoru dis. avtoreferatı. / – Bakı, 1962. – 25 s.

⁸ Cəfərov, S.Ə. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası/ S.Ə.Cəfərov. – Bakı: ADU-nun nəşri, – 1959. – s. 104-121

⁹ Bayramov, H.A. Azərbaycan dili frazeologiyasının əsasları / H.A.Bayramov. – Bakı: Maarif, – 1978, –176 s.;

prizmasından araşdırılmasına həsr olunmuşdur. Əsərdə atalar sözləri dil baxımından tədqiq olunmuşdur. Xüsusilə, atalar sözlərindəki ritm, alliterasiya, asonans araşdırılmışdır¹⁰. G.İ.Yusifovun bu əsəri atalar sözlərinin dil xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə həsr olunmuş ilk tədqiqat olsa da, Azərbaycan dilinin paremioloji vahidlərinə həsr olunmuş ən əhatəli tədqiqat işi Zinyət Əlizadənin “Azərbaycan atalar sözlərinin həyatı” monoqrafiyası olmuşdur. Atalar sözləri və məsəllərin frazeologiyaya münasibəti, paremiyaların leksik-semantik xüsusiyyətləri, çoxmənalılıq, omonimlik, sinonimlik, antonimlik məsələləri, paremioloji vahidlərdə semantik oxşarlıq, lüğət tərkibin zənginləşməsində paremiyaların rolu Z.Ə.Əlizadənin monoqrafiyasında hərtərəfli şəkildə öyrənilmişdir¹¹.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan dilçiliyində atalar sözləri və məsəllər əsasən üç istiqamətdə öyrənilmişdir:

1. Azərbaycan dilinin paremioloji vahidləri müxtəlif sistemi dillərlə müqayisəli şəkildə;

2. Azərbaycan dilinin atalar sözləri bədii əsərlərin materialları əsasında;

3. Azərbaycan dilinin atalar sözləri və məsəlləri türk dilləri ilə müqayisəli şəkildə və türkoloji müstəvidə.

Paremioloji vahidlərin Azərbaycan dilçiliyində öyrənilmə tarixinə nəzər saldıqdan sonra belə nəticəyə gəlirik ki, atalar sözləri və məsəllər, aforizmlər bir çox tədqiqatların araşdırma mövzusu olsa da, bədii əsərlərin dilində işlənən paremioloji vahidlərin tədqiqində boş sahələr də az deyildir.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektı Azərbaycanın ilk xalq şairi Səməd Vurğunun əsərlərində işlənən paremioloji vahidlərdir. Predmeti isə paremioloji vahidlərin üslubilinqvistik xüsusiyyətləridir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Azərbaycanın xalq şairi Səməd Vurğunun yaradıcılığında işlənən paremioloji vahidlərin-

¹⁰ Юсифов, Г. Лексико-стилистическое особенности азербайджанских пословиц./ Автореф. канд. дисс. / – Баку, 1969. – 26 с.

¹¹ Əlizadə Z.Ə. Azərbaycan atalar sözlərinin həyatı / Z.Ə.Əlizadə. – Bakı: Yazıçı, – 1985. – 245 s.

atalar sözləri və məsəllərin üslubi-linqvistik xüsusiyyətlərini tədqiq etməkdir. Tədqiqat işindən irəli gələn məqsədi həyata keçirmək üçün aşağıdakı vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir:

– Paremioloji vahidlərin digər sabit birləşmələrlə sərhədlərini təyin etmək;

– Bəzi bədii əsərlərdə işlənən paremioloji vahidlərin bölgüsünü aparmaq, onların atalar sözləri, qanadlı sözlər, zərbi-məsəllər, aforizmlərlə oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini öyrənmək;

– Paremioloji vahidlərin leksik-semantik xüsusiyyətlərini araşdırmaq;

– Paremioloji vahidlərin üslubi xüsusiyyətlərini öyrənmək;

– Şairin yaradıcılığında paremioloji vahidlərin-atalar sözləri və məsəllərin koqnitiv özəlliklərini təhlil etmək;

– Paremioloji konstruksiyaların konseptlər üzrə bölgüsünü aparmaq;

– Paremioloji vahidlərin struktur xüsusiyyətlərini təyin etmək;

– Səməd Vurğun əsərlərindəki atalar sözləri və məsəlləri predikativlik xüsusiyyətlərinə görə təsnif etmək;

– Sadə və mürəkkəb cümlə növündə olan paremioloji vahidlərin qrammatik xüsusiyyətlərini tədqiq etmək;

– Paremioloji vahidlərin-atalar sözləri və məsəllərin çoxmənalılıq xüsusiyyətlərini öyrənmək;

– Atalar sözlərində və məsəllərdə olan omonimliyi tədqiq etmək;

– Paremioloji konstruksiyaların sinonimlik və antonimlik əlamətlərini araşdırmaq;

– Paremioloji vahidlərdə modallığı öyrənmək.

Tədqiqat metodları. Dissertasiyada Səməd Vurğunun əsərlərində işlənmiş paremioloji vahidlərin üslubi-linqvistik xüsusiyyətləri analiz, təsviretmə və müqayisəli metodla araşdırılmışdır.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar. Dissertaiya işində aşağıdakı müddəalar müdafiyyə çıxarılır:

– Paremioloji vahidlərin bir çox nəzəri əsasları mövcuddur;

– Səməd Vurğunun əsərlərində paremioloji vahidlərində leksik

və sintaktik təsvir və ifadə vasitələri geniş şəkildə işlənir;

– Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlərin konstruksiyalarının linqvistik xüsusiyyətlərinə çoxmənalılıq, omonimlik, antonimlik, sinonimlik aiddir;

– Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlər üslubi özəlliklərə sahibdir;

– Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlərin müəyyən koqnitiv xüsusiyyətləri vardır;

– Səməd Vurğunun əsərlərində işlənmiş paremioloji vahidləri müxtəlif konseptlər üzrə (torpaq, çörək, qadın, ana, bilik, idrak, dost, dünya, yaxşı- pis, xeyir-şər və s.) təsnif etmək mümkündür;

– Səməd Vurğunun əsərlərində işlənmiş paremioloji vahidlərin modallıq və predikativlik xüsusiyyətləri özünü göstərir.

– Predikativ paremioloji konstruksiyalar sadə və mürəkkəb cümlə şəklində formalaşır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Səməd Vurğunun əsərlərində işlənmiş paremioloji vahidlərin üslubi-linqvistik xüsusiyyətlərinin tədqiq edildiyi dissertasiyada aşağıda ümumiləşdirildiyi kimi bir sıra elmi yeniliklər əldə edilmişdir:

- Son illər koqnitiv dilçiliyə artan marağın nəticəsi kimi, tədqiqat əsərində sintaktik üsulla yaranmış dil vahidlərinin koqnitiv xüsusiyyətləri öyrənilmişdir.

- Paremioloji vahidlərin nəzəri əsasları ilə bərabər, leksik-semantik xüsusiyyətləri, koqnitiv cəhətləri, predikativlik amilləri ilk dəfə bizim tədqiqat əsərimizdə mövzu obyektinə olmuşdur.

- Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji konstruksiyalar yalnız struktur dilçiliyin deyil, antroposentrik dilçiliyin prizmasından araşdırılmışdır.

- Tədqiqat işində ilk dəfədir ki, Səməd Vurğunun yaradıcılığında işlənən paremioloji vahidlər, el deyimləri və duyumları, aforizmlər, atalar sözləri və məsəllər, paremioloji vahidlər geniş formada araşdırılmışdır. Azərbaycan ədəbiyyatında bəzi paremioloji vahidlər bir çox alim tərəfindən tədqiq edilmişdir. Ancaq Səməd Vurğunun yaradıcılığında paremioloji vahidlər-atalar sözləri və məsəllər tədqiqat işimizdə dilçiliyin müxtəlif sahələri baxımından

araşdırmaya cəlb edilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti Azərbaycan dilindəki paremioloji vahidlərin, atalar sözü və məsələlərin nəzəri problemlərinin araşdırılması və onların Səməd Vurğunun əsərlərində üslubi-lingvistik xüsusiyyətlərini üzə çıxarmaqla bağlıdır. Dissertasiya nəzəri və təcrübi mahiyyət daşıyır. Araşdırmadan frazeologiyaya, leksikologiyaya, leksikoqrafiyaya dair elmi və praktik əsərlərin və paremioloji vahidlərin izahlı lüğətinin hazırlanmasında istifadə etmək olar.

Tədqiqatın aprobeiası və tətbiqi. Müəllif tədqiqat işinin mövzusu ilə bağlı müxtəlif elmi seminar və konfranslarda çıxış etmişdir. Dissertasiya müəllifinin 18 məqalə və tezisi AAK-ın tövsiyə etdiyi dərgilərdə işıq üzü görmüşdür.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya işi Lənkəran Dövlət Universitetinin “Azərbaycan dili və ədəbiyyat” kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd olunmaqla dissertasiyanın işarə ilə ümumi həcmi. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Giriş 7 səhifə (12564), I fəsil 33 səhifə (59258 işarə), II fəsil 39 səhifə (67367 işarə), III fəsil 42 səhifə (72174 işarə), nəticə 3 səhifə (4450 işarə), istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı 11 səhifə olmaqla işin ümumi həcmi istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı istisna olmaqla 127 səhifə – 215 813 işarədir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın **Giriş** hissəsində mövzunun aktuallığı, işlənmə dərəcəsi əsaslandırılır, tədqiqatın obyektı və predmeti, məqsəd və vəzifələri, tədqiqat metodları, müdafiəyə çıxarılan müddəalar müəyyənləşdirilir, tədqiqatın elmi yeniliyi, nəzəri və praktiki əhəmiyyəti, tədqiqat işinin aprobeiası və tətbiqi, dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı, dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi və işarə ilə ümumi həcmi haqqında məlumat təqdim edilir.

I fəsil **“Bədii əsərlərdə işlənən paremioloji vahidlərin dil xüsusiyyətləri”** adlanır və iki paraqraftan ibarətdir. Birinci fəslin **“Dildə paremioloji vahidlər və onların nəzəri əsasları”** adlanan paraqrafında paremioloji vahidlər anlayışı, tədqiqat aspektləri barədə araşdırma aparılmış və paremioloji vahidlərin nəzəri əsasları göstərilmişdir.

Paremioloji vahidlər etnosun mədəniyyətinin hərtərəfli öyrənilməsinə töhfə verməklə yanaşı, həm də ümumtürk mədəniyyət məkanında norma və ideallar sistemi haqqında etibarlı məlumat mənbəyidir. Paremioloji vahidlər dil vahidi olmaqla bərabər, həm də mədəniyyət faktıdır.

Nəsihətəməlik və tərbiyəvilik atalar sözlərinin məzmununun ümumiləşdirici göstəriciləridir. *“Deməli, atalar sözləri sintaktik baxımdan cümlələr kimi tərtib edilmiş, əsasən ritmik şəkildə təşkil edilmiş, xalqın ictimai-tarixi təcrübəsini ümumiləşdirən və əxlaqi xarakter daşıyan sabit, qısa, çox vaxt obrazlı, məcazi mənə daşıyan çoxmənalı ifadələrdir”*¹².

Səməd Vurğunun əsərlərində bu qədər zəngin aforizm, atalar sözləri sırasının olması şairin xalq yaradıcılığına bələd olduğunun bariz nümunəsidir. İnsan yaddaşı həyatı, dünyanı dərk edib anlayandan ətraf aləm haqqındakı müxtəlif informasiyaları özündə qoruyub hifz edir. Çünki bu misraların hər birində şair oxucuya bir aləm söz deyir, onun gözləri qarşısında bir dünya səhnə açır.

Birinci fəslin ikinci paraqrafı **“Bədii əsərlərdə işlənən paremioloji vahidlərin təsnifatı: atalar sözləri, zərbi-məsəllər, qanadlı sözlər, aforizmlər”** adlanır. Bu paraqrafda bədii əsərlərdə işlənən paremioloji vahidlərin təsnifatı: atalar sözləri, zərbi-məsəllər, qanadlı sözlər, aforizmlərdən bəhs olunmuşdur.

Qədim yunan dilindən paremiya – yanında, kənarında, yol, səfər, çıxır – yolun yanında olan şey (yol hərfi və məcazi mənada başa düşülür); həyatda tez-tez rast gəlinən; ümumi olan, milli olan; paremiya həm də alleqorik formada mənəvi, əxlaqi və ya dini

¹² İbrahimova, L.T. Paremioloji vahidlər (atalar sözləri) və onların yazılı ədəbi dildə rolu // Filologiya məsələləri, № 15, – Bakı: Elm və təhsil. – 2018. – s.111.

göstərişləri, obrazlı müqayisəni çatdıran, lakin birbaşa nəticəni ehtiva etməyən arxileksema kimi başa düşülür; və bir sıra paremioloji vahidlər üçün ümumi anlayışdır.

Paremioloji vahidlər, belə demək mümkünsə, dildə formalaşan “linqvokulturemlər”dir, onlar dilin linqvokulturoloji sahəsini təşkil edir. Paremioloji vahidlərinə atalar sözləri, zərbi-məsəllər, qanadlı sözlər, aforizmlər daxildir.

Paremiyalar dedikdə müəyyən sintaktik struktura malik, emosional və ekspressiv cəhətdən zəngin, dinləyiciyə estetik təsir edə bilən bir və ya bir neçə cümlədən ibarət qısa mətn başa düşülür. Paremiyalar dilin sintaktik səviyyədə tam və ya natamam cümlə şəklində təqdim olunan, lakonik və ritmik alt sistemlərindən biridir.

Atalar sözü ibrətamiz məzmunlu qısa xalq deyimi, öyüd-nəsihət şəklində qısa milli aforizmdir, alleqorikdir, daha çox məsəl, məişət qaydasına bənzəyir. Atalar sözü ümumiləşdirilmiş fikir, nəticə daşıyır.

Zərbi-məsəl qəbul olunmuş, aktual ifadədir, adətən, obrazlı, alleqorikdir, bütöv bir ifadə, cümlə deyil (atalar sözündən fərqi də budur).

Aforizm – həyat hadisələri üzərində uzun düşüncələr və ya müşahidələr nəticəsində tam bir fikri ümumiləşdirən yığcam və obrazlı formada qısa ifadəli deyimdir. Aforizm – irrasional fikir kimi fərdi, əlavə müdaxilədən təcrid olunmuş lakonik dil ifadəsidir.

II fəsil ***“Səməd Vurğunun əsərlərində işlənən paremioloji vahidlərin leksik-semantik və üslubi xüsusiyyətləri”*** adlanır və iki paraqrafdan ibarətdir. Bu fəsildə Səməd Vurğunun əsərlərində işlənən paremioloji konstruksiyalarında çoxmənalılıq, omonimlik, sinonimlik, antonimlik xüsusiyyətləri və poetik dildə işlənən paremioloji vahidlərin üslubi xüsusiyyətləri tədqiq edilmişdir. Atalar sözləri və məsəllər Səməd Vurğunun əsərlərini olduqca zənginləşdirmişdir. Düşünürük ki, şairi xalq sevdiren də məhz onun yaradıcılığındakı sadəlik, xalqa yaxınlıq olmuşdur.

Məlumdur ki, paremioloji vahidlər fəlsəfi mahiyyət daşıyaraq bədii təfəkkürün məhsulu kimi ortaya çıxır və leksik-semantik xüsusiyyətlər paremiyaların ifadəsində özünü göstərir. Paremioloji

ifadələrin leksik-semantik xüsusiyyətləri çoxmənalılıq, omonimlik, sinonimlik, antonimlik xüsusiyyətləri ilə sıx bağlıdır.

II fəslin I paragrafı **“Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlərin leksik-semantik xüsusiyyətləri”** adlanır və 4 bənddən ibarətdir.

II fəslin I paragrafının I bəndi **“Səməd Vurğunun paremioloji konstruksiyalarında çoxmənalılıq”** adlanır. Polisemiya və ya sözün çoxmənalılığı Azərbaycan dilində geniş yayılmış bir hadisədir. Nəticə etibarilə, dil vahidi birdən çox mənaya malik ola bilər, bunun da seçimi nitq aktının kontekstindən asılıdır. İ.V.Arnolda görə, sözün mahiyyətində çoxmənalılıq labüddür: çoxmənalılıq müxtəlif məfhumların xüsusiyyətlərinin oxşar olması ilə bağlıdır¹³. *“Atalar sözləri-məsəllərdə aşağıdakı leksik mövzular müəyyən edilir: “peşə”, “maddi dəyərlər”, “ailə”, “qohumluq”, “dostluq”, “qonaqpərvərlik”. Atalar sözlərinin mənası təkcə mənşəyindən deyil, həm də işlədildiyi ərazinin xüsusiyyətlərindən, düşə biləcəyimiz vəziyyətdən asılıdır”*¹⁴.

Paremiyalardakı çoxmənalılıq haqqında ilk tədqiqat aparan Z.Ə.Əlizadə olmuşdur. Paremioloji vahidlər və məsəllər obyektiv mənalara qarşı qoyulur: *“...paremiyaların çeşidli anlamları ifadə etmək imkanı əsas məna ətrafında birləşir və abstrakt anlayışları, bir mərkəz ətrafında yeni-konkretlikdən uzaq məzmun yaratması ilə şərtləşir”*¹⁵.

Paremioloji konstruksiyaların obyektləri rəngarəng olur. Lakin çoxmənalı paremioloji vahidlərdə semantik oxşarlıq nəzərə çarpır. Bu semantik oxşarlıq isə müxtəlif paremioloji vahidləri bir nüvədə toplayır.

¹³ Арнольд, И.В. Лексикология современного английского языка. Издательство литературы на иностранных языках/ И.В.Арнольд. – Москва: Наука, – 1959. – с. 55

¹⁴ Ibrahimova, L.T. Ambiguity in paremiological constructions of Samad Vurgun//– XXIII International Science Conference “Scientific trends, solutions, theories and methods of development, – Bilbao, Spain: – June 12-14, – 2023. – s. 222

¹⁵ Əlizadə Z.Ə. Azərbaycan atalar sözlərinin həyatı / Z.Ə.Əlizadə. – Bakı: Yazıçı, – 1985, –s.134.

*“Qulaq as, gör anan nə öyüd verir;
Şərflə, vüqarla yaşayın ancaq.
Unudulmaz el yolunda canı qurban olanlar;
Bir anlıq səadət bir qərinədir.
Olmazmı qılıncda ağıl tədbiri
Ağılda bir qılınc kəsəri ola?
Daşlar atılarda meyvə kal düşər”¹⁶.
“Nökərdən şah olmaz!”-
“Deyərək getdi.
Qarışıb tünlüyə gözümdən itdi”¹⁷...
Hər zamanın bir hökmü var öz oğluna:
Baş əyməmək, basılmamaq fitrətdədir”¹⁸!*

Azərbaycan dili çoxmənalı sözlərlə o qədər zəngin bir dildir ki, bəzən işlədiyimiz çoxmənalı sözlər mənfi çalarlar da verir. Ona görə də mənfi semantikadan yayınmaq üçün “türkün məsəli”, “türkün sözü”, “türk demişkən” kimi ara sözlərdən istifadə edilir.

II fəslin I paraqrafının II bəndi **“Səməd Vurğunun paremioloji konstruksiyalarında omonimlik”** adlanır.

İfadə planının xarakterinə görə aşağıdakılar fərqləndirilir: omofonlar-səs baxımından üst-üstə düşən, lakin qrafik formasına görə fərqlənən omonimlər; omoqraflar, əksinə, eyni qrafik təzahürə, lakin fərqli səsə malik və mütləq omonimlər - həm səs, həm də qrafik formada eynidir. Z.Ə.Əlizadə paremiyalarda omonimliyın az olduğunu qeyd edir. *“Qapalı modelin semantik tutumunu artırmağa xidmət edən semasioloji qanun kimi paremiyalarda da omonimlik mövcuddur, lakin paremiyaların tərkibində omonimlər bir sistemdə birləşən müstəqil leksik məna qruplarına nisbətən kəmiyyətə məhduddur”¹⁹*

“Xoşbəxt xəlf eyləyib sizi yaradan,

¹⁶ Vurğun, S. Seçilmiş əsərləri: [5 cilddə] / S.Vurğun. – Bakı: Şərq-Qərb, – c.3. – 2005. – s. 89

¹⁷ Yenə orada, s. 186

¹⁸ Yenə orada, s. 221

¹⁹ Əlizadə, Z.Ə Azərbaycan atalar sözlərinin həyatı / Z.Ə.Əlizadə. – Bakı: Yazıçı, – 1985. – s. 155

Tarixdə qalacaq yalnız yaradan”.

“Ehey, bəri bax!

Arxadan vurmaq

İgidə yaramaz!

Dayan, yaramaz!”.

“Candan çıxardılar ürəyimizi,

Gedir qəlbimizin isti qanı da,

Ehtiyac qul eylər qəhrəmanı da...²⁰”

Bu nümunədə sadəcə səslər bənzəmiş və qrammatik omonimlik yaranmışdır ki, bu da omofon adlanır.

II fəslin I paraqrafının III bəndi **“Səməd Vurğunun paremioloji konstruksiyalarında sinonimlik”** adlanır. Dilçilikdə paremioloji vahidlərdə sinonimlik problemi də maraqlı və müəyyən mübahisələrə səbəb olan məsələlərdən hesab edilir. Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlərdə sinonim leksik vahidlər intensiv şəkildə işlənir. Sinonim sözlərin və sinonimik cərgənin aktiv şəkildə işlənməsi Səməd Vurğun yaradıcılığını daha da oxunaqlı və yadda qalan, tez əzbərlənən etmişdir və bununla bərabər təbii ki, üslubi çaların yaranmasına da səbəb olmuşdur. Nümunələrə nəzər salaq:

“Qaydadır, boranlı, qarlı qışların

Sonunda çiçəkli, güllü yaz olar.

Həyatın əzəldən bir qanunu var:

İşsiz hünər yoxdur, hünərsiz də iş

Dəmir də, polad da iş üstə parlar

Ən böyük hünərdir zəhmətdə vərdiş”.

“Basma ayağını bizim torpağa

İlandan, əqrəbdən yar ola bilməz!” .

“İnsanlar bezikib, cana dayandı:

Qurunun oduna höyüşdə yandı”²¹

²⁰ Vurğun, S. Seçilmiş əsərləri: [5 cilddə] / S.Vurğun. – Bakı: Şərq-Qərb, – c.4. – 2005. – s. 37

²¹ Vurğun, S. Seçilmiş əsərləri: [5 cilddə] / S.Vurğun. – Bakı: Şərq-Qərb, – c.3. – 2005. – s. 409

Sinonimin komponentlərinin belə paremioloji vahidlərdə bir sıra fərdi fərqlər diqqəti cəlb edir. Bu da təbiidir, çünki sinonim leksik vahidlər nə qədər eyni semantikanı daşısa da, heç də qeyri-şərtsiz həmişə bir-birlərini əvəz etmirlər. Məhz elə buna görə də dilçilikdə sinonimlik və dubletlik terminləri bir-birindən fərqlənir.

*“Basma ayağını bizim torpağa
İlandan, əqrəbdən yar ola bilməz!”*²².

II fəslin I paraqrafın IV bəndi **“Səməd Vurğunun paremioloji konstruksiyalarında antonimlik”** adlanır. Leksik vahidlərin digər mənə növləri ilə müqayisədə Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji konstruksiyalarda antonimlik daha çox müşayiət olunur.

Ümumiyyətlə, şeir dilində ziddiyyətlərin bədii təsir və ifadə vasitələri daha qabarıq şəkildə verilir.

Araşdırma prosesində şahidi oluruq ki, Səməd Vurğunun əsərlərində antonimlərin səciyyəvi xüsusiyyətləri daha çoxdur. Şair Səməd Vurğun müəyyən motivləri aşılaraq antonimlərin leksik-semantik çalarını dövrün ictimai-siyasi hadisələrinin daşıyıcısına çevirmişdir

*“Məhəbbətin nə ilki, nə sonu var”*²³
*“Saqiya! Dustağam zindan görməmiş,
Vüsalın dadı yox, hicran görməmiş”*²⁴.
*“Dünyada tez qızan tez də soyuyar”*²⁵

Verilən nümunədə ilk və son, vüsal və hicran, qızmaq və soyumaq sözləri antonimlik təşkil edir. Şeirdə ilk bir şeyin başlanğıcı, əvvəli, son bir şeyin sonu, nəticəsi, vüsal qovuşma, hicran ayrılıq, uzaq düşmək, həmçinin, qızmaq və soyumaq sözləri ziddiyyətlilik təşkil edir.

Şair hərəkət anlayışı yaradan zidd mənalı sözləri misra daxilində elə şəkildə düzür ki, hərəkətə çevrilmiş hər bir paremioloji vahid insan duyğularına nə isə təlqin edir və onun təsəvvüründə canlı bir tabloda yadadır. Hərəkət anlayışı sadəcə təsviri səciyyəyə daşımır;

²² Yenə orada, s.74

²³ Yenə orada,s. 40

²⁴ Yenə orada, s. 71

²⁵ Yenə orada, s. 120

bunlar şairin poeziyasında əsrin tempinə, yaxud sözün həqiqi mənasında desək, yüksəlişin, tərəqqinin öz adına çevrilir. Bu üslubi məqamı yaratmağa nail olan amillərdən biri də həmin antonimlərin feillərlə, feili sifətlərlə ifadəsidir.

II fəslin II paragrafı **“Poetik dildə işlənən paremioloji vahidlərin üslubi xüsusiyyətləri”** adlanır. Burada Səməd Vurğunun əsərlərində işlənən paremioloji vahidlərin üslubi xüsusiyyətləri araşdırılır. Bədii dildə ləksik səviyyədə obrazlılıq ifadəsi olan məcazların Səməd Vurğunun əsərlərində müxtəlif növlərinə təsadüf olunur. Səməd Vurğunun əsərlərində istifadə olunan atalar sözlərində obrazlılığın qrammatik səviyyədə ifadəsi də xüsusi yer tutur. Sözün məcazi mənada işlədilməsi bədii ədəbiyyatda çox önəmlidir, şair və ya yazıçı məcazilik emosianallıq yaratmaqla, məzmunu bir növ bədii baxımdan rəngarəng edir, bədii təsir gücünü artırır. Məsələn, Səməd Vurğunun əsərlərindən aşağıdakı misallara diqqət yetirək:

*“Gözümdə parlayır, qaynar bulaqlar,
Könül duyduğunu xatirə saxlar”²⁶ ;
“Qaydadı, dünyadan yaxşı gedəndə
Dost dəsmal götürər, düşmən açılar”²⁷*

Bu nümunələrdə göstərilən könül duyduğunu, düşmən açılar kimi ifadələr məcazi mənada işlənərək fikrin oxucuya emosional şəkildə çatdırılmasına şərait yaradır.

Şairin insan əməyi, onun hünəri barədə fikirlərini əks etdirmək üçün istifadə etdiyi paremioloji vahidlərdəki məcaza diqqət yetirək:

*“Kim ki, iş üstündə ürək əridir,
Gülşənə döndərir bomboz çölləri,
Burda ağıllı bir sözün yeridir
Daşda çiçək açır insan hünəri”²⁸ .*

Burda məcazi işlənən “daşda çiçək açır” ifadəsi insan hünərinin əzəmətini əks etdirir.

²⁶ Vurğun, S. Seçilmiş əsərləri: [5 cilddə] / S.Vurğun. – Bakı: Şərq-Qərb, – c.3. – 2005. – s.320

²⁷ Yenə orada, s. 400.

²⁸ Vurğun, S. Seçilmiş əsərləri: [5 cilddə] / S. Vurğun. – Bakı: Şərq-Qərb, – c.3. – 2005. – s. 281

Paremioloji vahidlərdə obrazlılığın yüksək səviyyədə ifadəsi, bədiiliyin artırılması məqsədi ilə istifadə olunan vasitələrdən biri də epitetdir. Bədii cəhətdən zənginliyi, orijinallığı ilə seçilən Səməd Vurğunun əsərlərində epitet işlənmiş bəzi nümunələrə diqqət yetirək.

Bədii dildə istifadə olunan istər bədii ifadə, istərsə də bədii təsvir vasitələri, bədii əsərlərin forması, ustalıq baxımından ifadəsinin əsas vasitəsidir. Şairin əsərlərindəki paremioloji konstruksiyalarda ən çox təkrar, məcaz, epitet kimi bədii təsvir vasitələri, inversiya, bədii sual, ellipsis kimi bədii ifadə vasitələri müşahidə olunur. Belə ki, obrazlılığın və emosionallığın ifadəsi olan bu vasitələr olmadan ideya və məzmun dolğun ifadə oluna bilməz.

Bu vasitələr ədibin sənətkarlıq göstəricisi olmaqla bərabər, həmçinin onlardan yerli-yerində istifadə həm də şair və yazıçının peşəkarlığı, eyni zamanda bədii ustalığıdır. Bu cəhətdən deyə bilərik ki, Səməd Vurğunun əsərləri təkcə məzmun, ideya cəhətdən deyil, həm də forma, bədii ustalıq cəhətdən də möhtəşəmdir. Belə ki, böyük şair yaradıcılığının böyüklüyü təkcə ideya, məzmun, forma cəhətdən deyil, eyni zamanda şifahi və yazılı ədəbiyyatın əlaqələndirilməsi və sintezi baxımından bir sənətkarlıq nümunəsi, sənətkarlıq əsəridir.

III fəsil ***“Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlərin koqnitiv və struktur xüsusiyyətləri”*** adlanır və 4 paraqrafdan ibarətdir. Bu fəsildə Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlərin koqnitiv xüsusiyyətləri, Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlərin konseptlər üzrə təsnifatı, paremioloji vahidlərdə modallıq, Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji konstruksiyaların struktur xüsusiyyətləri, predikativ strukturlu paremioloji vahidlər, sadə cümlə quruluşlu paremioloji konstruksiyalar, mürəkkəb cümlə quruluşlu paremioloji konstruksiyalar ayrı-ayrılıqda tədqiq edilmişdir.

III fəslin I paraqrafı ***“Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlərin koqnitiv xüsusiyyətləri”*** adlanır. Səməd Vurğunun əsərlərində işlənən paremioloji vahidlər istər struktur, istərsə də koqnitiv dilçilik prizmasından tədqiqi oluna bilər. Azərbaycan dilindəki paremioloji konstruksiyalar struktur dilçilikdə araşdırılsa da, koqnitiv baxımdan çox az öyrənilmişdir.

Koqnitiv dilçilik paremioloji vahidləri təsəvvürün konseptləşməsinə görə öyrənir. Ümumiyyətlə, konseptlər paremioloji vahidlərin daxili formasını təşkil edərək atalar sözləri və məsəllərin semantikasının əsasını təşkil edir. Daxili semantika birbaşa milli təfəkkürlə bağlı olur.

*“Koqnitiv dilçilik mifləri, adət-ənənələri, mərasim və ritualları öz materialı hesab etdiyinə görə, dilin müəyyən sahələrini ilk növbədə təhlil edir. Aydın məsələdir ki, bu baxımdan atalar sözləri və frazeoloji vahidlər ön plana çəkilir”*²⁹.

Koqnitiv dilçiliyin tədqiqatında yeni anlayışlar-konseptlər önəmli yerə malikdir. Xalqın təfəkkürü, psixologiyası konseptlərdə əks olunaraq leksika və frazeologiyanın analizində, paremioloji vahidlərin və aforizmlərin leksik qatı xalqın kollektiv şüuru ilə sıx əlaqədədir.

Konsept xalq şüurunun və təfəkkürünün birbaşa reallığıdır. Elə bir xalq tapılmaz ki, onun təfəkküründə müharibəyə, yalana, əxlaqsızlığa müsbət münasibət əks olunsun. Bütün bu münasibətlər dildəki paremioloji vahidlərdə əksini tapır. Konsept milli-mədəni səciyyə daşıyır. Konseptdə dilin linqvokulturoloji xüsusiyyətləri əks olunmaqla bərabər konsept həm də etnik təfəkkürün göstəricisidir.

Leksik vahidlərlə müqayisədə paremioloji konstruksiyalarda konsept çox nəzərə çarpır.

Konseptlər milli-mədəni xüsusiyyətə malikdir. *“...konseptlərin milli spesifikasi milli konseptlərdə ekvivalentsiz konseptlərin mövcudluğunda təzahür edir. Ekvivalentsiz konseptlər ekvivalentsiz dil vahidləri vasitəsilə aşkarlanır. Ekvivalentsiz dil vahidləri həmişə insan şüurunda konseptin milli xüsusiyyətlərinin nadir (unikal) milli özünəməxsusluğunun göstəricisidir”*³⁰.

Paremioloji vahidlərin tərkibindəki konseptlərin verballaşması mütləqdir. Konsept verballaşarkən onun tərkibindəki semantika tam açılır. Paremioloji vahidlər konseptləşmənin mühüm göstəricilərindən

²⁹ Salayeva, F.V. Müasir koqnitiv paradiqma və frazeologiya. Müasir Azərbaycan dili. Leksikologiya: [2 cildə] / F.V.Salayeva. – Bakı: Elm, – c. 2. 2022. – s.990

³⁰ Axundov, A.A. Bədii dil və xəlqilik. Seçilmiş əsərlər: [2 cildə] / A.A.Axundov. – Bakı: Elm, – c. 2. – 2012. – s.190.

olaraq bütün dili əhatə edir. Konsept dildə reallaşaraq milli mədəniyyətin bölmələrində əks olunur.

Konseptlər mental anlayışdır və dildə mütləq verballaşmış formada mövcud olur. Onlar əsas olaraq mental özünü paremioloji vahidlərin tərkibində əks olunur. Konseptlərin zənginliyi məhz şairin yaradıcılığını zənginləşdirən amillərdəndir. Burada təbii ki, ekstralinqvistik amillər də önəmli rol oynayır. Dil vahidləri, ekstralinqvistik amillər və konseptlərin bir yerdə paremioloji vahidlərdə və aforizmlərdə əksi əslində struktural və koqnitiv dilçiliyin nə qədər bir-birlərinə bağlı olduğunu göstərir.

Səməd Vurğunun əsərlərində intensiv işlənən konseptlər bunlardır: xeyir-şər; sevgi-nifrət; müharibə-sülh; yaxşı-pis; Vətən, təbiət, idrak, dünya və s.

III fəslin II paragrafı *“Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlərin konseptlər üzrə təsnifatı”* adlanır. Bu fəsildə Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlərdə vətən, yaxşı, pis, qadın, ana və övlad konsepti, dünya konsepti, xeyir və şər konsepti, hünər konsepti, bilik, idrak konsepti, dost konsepti, təbiət, torpaq, çörək konsepti, həqiqət və azadlıq konsepti, ölüm konsepti, məhəbbət və səadət konsepti, gözəllik konsepti, məhəbbət və səadət konsepti ayrı ayrılıqda nümunələr verilməklə təhlil edilmişdir.

III fəslin III paragrafı *“Paremioloji vahidlərdə modallıq”* adlanır. Paremioloji vahidlərin xüsusiyyətlərindən biri də modallıqdır.

Modallıq (latınca modalis-modal, modus-ölçü, üsul) danışanın öz ifadəsinin məzmununa münasibətini, nitqin hədəf təyinatını, ifadənin məzmununun reallıqla əlaqəsini ifadə edən semantik kateqoriyadır.

Kompleks formada başa düşülsə modallıq paremioməkanda təşkil edilmiş mürəkkəb sistemdir - paradiqmatik, quruluş, assosiativ bağlılıq, subyekt əlaqəli münasibətləri ilə əlaqədar atalar sözləri və məsəllərin cəmidir.

Dünya dillərində modallığın ifadə vasitələrinin miqdarı dəyişsə də, əsas növləri olan prosodik, leksik və qrammatik vasitələr

dillərin hamısı üçün eynidir. “*Modallıq kateqoriyasının mühüm ifadə vasitələrindən biri modal sözlərdir*”³¹

Modallıq “*müəllifin fikrin gerçəkliklə bağlılığının mahiyyətinin çözülməsində*” öz əksini tapır³² və ya gerçək hadisənin modus rejimi baxımından reallığını əks etdirir. Bu təriflər E.Aqrikolanın “*Modallıq danışan şəxsin şəxsi fikrinin dəyişmə qanununun təzahürüdür*” fikri ilə üst-üstə düşür³³.

İstənilən sərbəst cümlə kimi, aforizm-aksiomlar də mətnədə bu mətnin qanunlarına uyğun yaşayır, əsasən, aforizm-aksiomlar arsenalına genetik olaraq daxil edilmiş və onun istinad əlaqəsinin “valentliyinə” uyğun gələn mümkün modal funksiyaya uyğunlaşır. Buna əsaslanaraq, aforizm-aksiomların invariant modallığını (təsdiqin doğruluğu və ya inkarın doğruluğu) iki istiqamətdə nəzərdən keçirmək lazımdır:

- aforizm-aksiomlar meydana çıxan paralel modallığın ifadə vasitəsi kimi kontekst mühit ilə üzə çıxır. Bu zaman aforizm-aksiomlar da aktiv modallığı ifadə edən vasitə kimi.

-aforizm-aksiomlar passiv modallıq izahının digər leksikoqrammatik elementlərini özündə birləşdirən konstruksiya kimi.

Qeyd edək ki, ikinci funksiyada aforizm-aksiomun fəaliyyəti onlar üçün əhəmiyyətsizdir. Eyni zamanda, təhlil edilən konstruksiyaların klassik cümlələrlə subyektiv və obyektiv modallığın ziddiyyətinin qurulmasına əsas verən başqa bir genetik əlaqəsinə də müşahidə etmək çətin deyil.

İstənilən dərəcəli aforizmlərin, o cümlədən aksiomatik ifadələrin dildə əksər hallarda predikativ vahidlərlə, yəni cümlə-ifadələrlə təmsil olunmasını etiraf etmək obyektiv olaraq onların modal xüsusiyyətlər baxımından nəzərdən keçirilməsini şərtləndirir.

³¹ Abbasova, E.M. Azərbaycan və ingilis dillərində predikativlik və modallıq (Azərbaycan və ingilis dillərinin materialları əsasında):/ filologiya üzrə fəlsəfə doktoru dis. avtoreferatı. / – Bakı, 2011. – s.6.

³² Ляпон, М.А. Из истории выражения модальности в русском языке/ М.А.Ляпон. – Москва: Наука, –1971, – s.18.

³³Лингвистический энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. Режим доступа. URL: – <http://tapemark.narod.ru/les/303b.html> s.121

Səməd Vurğunun əsrlərindəki aforizmləri bu aspektdən təhlil edəndə məlum olur ki, əsas modal funksiyası modal çərçivə funksiyasıdır, modal çərçivə bəzi hallarda aktiv modallığı ifadə edən qeyri-ənənəvi vasitələrlə: intonasiya və determinant elementlərlə “zənginləşir”. Bunu aşağıdakı nümunələrlə göstərmək olar: Məsələn,

“Məhəbbət qüvvətlə yaşamaz qoşa ...

Eşqə atılan ox tez çıxar boş...

Əzəldən dünyada bir qanun da var:

Ürəyə hökm etmək ürəklə olar !...”³⁴.

Beləliklə, paremioloji vahidə əlavə aktiv modallıq resurslarının daxil edilməsi təkcə bu konstruksiyaların deyil, bütövlükdə, bütün mikromətnlərin konnotativ gücünü artırmaq üsulu olaraq xidmət edir.

III fəslin IV paraqrafı **“Səməd Vurğunun əsrlərindəki paremioloji konstruksiyaların struktur xüsusiyyətləri”** adlanır və 1 bənddən, 2 yarım bənddən ibarətdir.

Paremioloji vahidlər və aforizmlər, zərbi-məsəllər, ilk növbədə, dil vahidi, sintaktik konstruksiyadılar. Məhz bu səbəbdən də paremioloji konstruksiyalar dilçilik baxımından tədqiq olunmalıdır.

Səməd Vurğunun əsrlərində işlənən paremioloji vahidlərin, aforizmlərin özünəməxsus sintaktik quruluşları vardır. Dildəki bütün paremioloji vahidlərin əmələgəlməsi mürəkkəb və çoxaspektli bir proses olub tarixi qədim zamanlara söykənir. Xalqın dilinin inkişaf mərhələləri, xalqın həyat təzi və dünyagörüşü, mənəviyyatı tamamilə paremioloji vahidlərdə, məsəllərdə əks olunur. Paremioloji vahidlərin inkişaf qanunauyğunluqlarını müşahidə etdikdə görürük ki, paremioloji vahidlərin sintaktik quruluşu daha çox qısalmağa, optimallaşmağa doğru inkişaf edir. Paremioloji vahidlər inkişaf edərək sonda frazeologizmlərə çevrilir. Beləliklə, çoxkomponentli paremioloji vahidlər zamanla komponentlərini azaldır. Mürəkkəb cümlə tipində olan paremioloji vahidlər isə sadə cümləyə çevrilir. Atalar sözlərinin ilkin mənbəyində çox vaxt sintaktik bütövlər və ya çoxkomponentli mürəkkəb cümlələr durur. Onların sonrakı inkişafı

³⁴ Vurğun, S. Seçilmiş əsərləri: [5 cildə] / S.Vurğun. – Bakı: Şərq-Qərb, – c.3. – 2005. – s. 227

ancaq sadələşməyə doğru gedir. Əsas semantik məna saxlanılmaqla sintaktik quruluş sadələşir, poetik forma alır.

Xalqın mənəviyyatının formalaşmasında böyük rola malik olan paremioloji vahidlər sadə və mürəkkəb sintaktik konstruksiyalar şəklində dildə reallaşırlar.

III fəslin IV paragrafın I bəndi “**Predikativ strukturlu paremioloji vahidlər**” adlanır və 2 yarımbənddən ibarətdir. Predikativlik hər bir cümlənin, o cümlədən paremioloji konstruksiyaların canını, özəyini təşkil edir. Cümlələr, o cümlədən paremioloji vahidlər predikativ sintaqmlardır. Ağamusa Axundov predikativ sintaqmların cümləyə uyğun gəldiyini və bir qayda olaraq, kommunikativ səciyyə daşdığını qeyd edir³⁵. Predikativlik daşıyan dil vahidlərinə, əsasən, atalar sözləri, zərb məsəllər, aforizmlər daxildir. Bəzi alimlər atalar sözlərini predikativ frazeologizmlər adı altında öyrənməyin tərəfdarı olsalar da, bu məsələnin özü də mübahisəlidir. Səməd Vurğunun dilində işlənən paremioloji vahidlər yalnız cümlə tipində mövcud olaraq özündə predikativliyi hişf edir. Bəzi paremioloji vahidlərdə şəxs xəbərlik şəkilçisi olmasa belə predikativlik mütləq olur: Nümunə:

*“El gücü-sel gücü, dəstəbədəstə
İgidlər yeridi qaçaqlar üstə”*³⁶.

Bu nümunədə “El gücü, sel gücü” paremioloji konstruksiyası işlənmişdir. Lakin cümlədə şəxs xəbərlik şəkilçisi yoxdur.

Səməd Vurğunun əsərlərində işlənən paremioloji konstruksiyaların böyük bir qismi şəxs-xəbərlik şəkilçisi qəbul edərək cümlə şəklində formalaşır. Nümunə:

*“Daşlar atılanda meyvə kal düşər”*³⁷
*“Deyirlər kasıbın bilinməz goru”*³⁸;

³⁵ Axundov, A.A. Ümumi dilçilik / A.A.Axundov. – Bakı: Şərq-Qərb, – 2006. – s. 155

³⁶ Vurğun, S. Seçilmiş əsərləri: [5 cildə] / S.Vurğun. – Bakı: Şərq-Qərb, – c.3. – 2005. – s. 89

³⁷ Yenə orada, s. 24

³⁸ Yenə orada, s. 25

Nümunə göstərdiyimiz cümlələrdə predikativlik şəxs-xəbərlik şəkilçilərinin köməkliyi ilə formalaşmışdır. Ümumiyyətlə, Səməd Vurğunun əsərlərində işlənmiş paremioloji vahidlərin və aforizmlərin çox böyük bir qismi məhz şəxs-xəbərlik şəkilçilər vasitəsilə reallaşır. Və bu kimi cümlələrdə predikativliyin ən bariz göstəricisi məhz şəxs-xəbərlik morfemidir.

III fəslin IV paragrafının I bəndinin I yarımbəndi “*Sadə cümlə quruluşlu paremioloji konstruksiyalar*” adlanır. Cümlə səviyyəli paremioloji konstruksiyalar içərisində sadə və mürəkkəb cümlə tipində atalar sözlərinə də rast gəlinir. Azərbaycan dilində predikativ paremioloji konstruksiyalar struktur-qrammatik cəhətdən sadə və mürəkkəb cümlə növləri şəklində formalaşır.

Səməd Vurğunun dilində işlənən paremioloji vahidlərin əksəriyyəti ümumi şəxslə cümlə şəklində formalaşmır, belə ki, paremioloji konstruksiyalar içərisində cümlətipik cümlə şəklində dil vahidlərinə də rast gəlinir.

Dilimizdəki ümumi şəxslə cümlələrin çox işlənmə tarixi uzun bir dövrü əhatə edir. Ümumi şəxslə cümlələrin xəbəri birinci və ikinci şəxsin təkində də işlənilir.

*“Arxalıya arxa durma deməsinlər yamaqdı,
Arxasız arxa dur ki, desinlər ki dayaqdı”*³⁹

Göründüyü kimi “...ümumi şəxslə cümlələr həm ayrıca sadə cümlə, həm də mürəkkəb cümlələrin tərkib hissələri kimi işlənilir”⁴⁰.

Səməd Vurğunun əsərlərində işlənən paremioloji vahidlərin heç də hamısı ümumi şəxslə cümlə şəklində formalaşmır.

Səməd Vurğunun əsərlərində müəyyən şəxslə cümlə şəklində də paremioloji konstruksiyalara rast gəlinir. Məsələn, *Ürəyə hökm etmək ürəklə olar !..*⁴¹; *Şərəf bir ziynətdir insan oğluna!*⁴²;

³⁹ Yenə orada, s.304

⁴⁰ Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis [3 cilddə] / Red.ed. Ə.Z.Abdullayev, Y.M.Seyidov, A.Həsənov. – Bakı: Şərq-Qərb, c. 3. – 2007. – s. 244

⁴¹ Vurğun, S. Seçilmiş əsərləri: [5 cilddə] / S.Vurğun. – Bakı: Şərq-Qərb, –c.2. – 2005. – s. 227

⁴² Yenə orada, s. 358

III fəslin IV paraqrafının I bəndinin II yarımbəndi “*Mürəkkəb cümlə quruluşlu paremioloji konstruksiyalar*” adlanır. Azərbaycan dilinin sintaksis nəzəriyyəsinə əsasən mürəkkəb cümlələr həyatdan baş verən müxtəlif hadisələrin dialektika vasitəsilə müəyyən düzülüşə və struktura malik dil işarəsidir. Bu dil işarələrində hər hansı faktlar və amillər qarşılaşdırılır, müqayisə edilir, səbəb və nəticə əlaqəsi göstərilir və müəyyən şərtlər qoyulur.

Müasir Azərbaycan dilində mürəkkəb cümlə quruluşunda olan atalar sözlərinin mətnlərini təhlil edərkən məlum olur ki, onların struktur-qrammatik quruluşu mürəkkəb cümlələrdən də təşkil olunmuşdur. “...mürəkkəb quruluşlu atalar sözləri yalnız özünün sintaktik tənzimlənməsində mürəkkəb cümlələrlə eynidir-onların hər ikisi məlum olan sadə cümlələr modelinə görə qurulmuş ən azı iki predikativ komponenti istisna edir və bu predikativ vahidlər bir-biri ilə ya bağlayıcı vasitələrlə (tabesizlik və ya tabelilik) və ya intonasiya ilə (bağlayıcısız əlaqədə) bağlanırlar”⁴³.

Bu baxımdan, bir çox dilçilər paremeoloji konstruksiyaları mürəkkəb cümlənin həm tabesiz, həm tabeli növü şəklində təsnif etmişlər.

Səməd Vurğunun əsərlərində tabesiz mürəkkəb cümlə ilə ifadə olunan paremioloji konstruksiyalara rast gəlinir:

“*Nə qansız həyat var, nə həyatsız qan*”⁴⁴.

Tabeli mürəkkəb cümlə ilə ifadə olunan paremioloji konstruksiya:

“*Ağzının dadını nə bilir kişi*

Cibə tökərlər ki, qara kişmiş”⁴⁵.

“...mürəkkəb quruluşlu atalar sözləri yalnız özünün sintaktik tənzimlənməsində mürəkkəb cümlələrlə eynidir-onların hər ikisi məlum olan sadə cümlələr modelinə görə qurulmuş ən azı iki predikativ komponenti istisna edir və bu predikativ vahidlər bir-biri

⁴³ Nəbiyeva, S.Y. Mürəkkəb cümlə modeli üzrə qurulmuş atalar sözlərinin semantik-sintaktik təşkili: /filologiya üzrə fəlsəfə doktoru dis. avtoreferatı. /– Bakı, 2018, s.10

⁴⁴ Vurğun, S. Seçilmiş əsərləri: [5 cildə] / S.Vurğun. – Bakı: Şərq-Qərb, – c.2. – 2005. – s. 328

⁴⁵ Yenə orada, s. 148

ilə ya bağlayıcı vasitələrlə (tabesizlik və ya tabelilik) və ya intonasiya ilə (bağlayıcısız əlaqədə) bağlanırlar”⁴⁶.

Tədqiqat zamanı müşahidə etdik ki, Səməd Vurğunun əsərlərində tabesiz quruluşlu paremioloji konstruksiyalar daha intensiv işlənmə tezliyinə malikdir. Səməd Vurğun əsərlərində işlənmiş və mürəkkəb cümlə quruluşunda olan paremeoloji konstruksiyalarda sadə cümləyə keçidlər də yer alır.

Mürəkkəb cümlə strukturunda olan atalar sözlərini təşkil edən reduksiya və kontaminasiya prosesləri nəticəsində mürəkkəb cümlə sadə cümləyə çevrilir. Səməd Vurğun əsərlərində bəzən atalar sözlərini sadələşdirib poeziyasında istifadə etmişdir

Aparılan araşdırmadan belə qənaətə gəlirik ki, Səməd Vurğunun əsərlərində işlənmiş paremioloji vahidlərin sintaktik konstruksiyaları Azərbaycan dilində işlənən paremioloji vahidlərin quruluş özəlliklərini əks etdirərək ümumi qanunauyğunluqdan kənara çıxmır.

Dissertasiyanın “**Nəticə**” hissəsində tədqiqatın yekunları aşağıdakı kimi ümumiləşdirilmiş və bu nəticələrə gəlinmişdir:

1. Dilimizdəki atalar sözləri, məsəllər, aforizmlər, paremioloji vahidlər ən vacib dil vahidləri kimi dilin formalaşmasında böyük önəm kəsb edir. Şairlər və yazıçılar tərənnüm və təsvir etdikləri hadisə və prosesi, obrazı, oxucuya daha inandırıcı və canlı boyalarla çatdırmaq üçün paremioloji vahidlərdən istifadə edirlər.

2. Dilçilikdə atalar sözləri, zərbi-məsəllər, aforizmlər və qanadlı sözlər birlikdə paremioloji vahidlər termini ilə adlandırılır. Dünyanın bütün dillərində paremioloji vahidlər var və onlar dil daşıyıcılarının inam və etiqadını, düşüncə tərzini və adət-ənənəsini, etnokulturoloji xüsusiyyətlərini və milli mədəniyyətini özündə qoruyub saxlayır.

3. Azərbaycanın ilk xalq şairi Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlər-atalar sözləri və zərbi-məsəllər ayrıca bir lay təşkil edir. Tədqiqat zamanı şairin bədii yaradıcılığında dövrün digər

⁴⁶ Nəbiyeva, S.Y. Mürəkkəb cümlə modeli üzrə qurulmuş atalar sözlərinin semantik-sintaktik təşkili:/filologiya üzrə fəlsəfə doktoru dis. avtoreferatı. / – Bakı, 2018, – s.10

şair və yazıçılardan fərqli olaraq paremioloji vahidlərin daha intensiv şəkildə işləndiyinin şahidi oluruq. Bunun əsas səbəbi kimi isə Səməd Vurğunun lap uşaqlıqdan şifahi xalq ədəbiyyatına yaxşı bələd olmasını, folklor nümunələrini mükəmməl bilməsidir.

4. Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlərdə omonimlik, antonimlik, sinonimlik sıx şəkildə rast gəlinir. Omonim, antonim, sinonim sözlərdən istifadə paremioloji vahidləri daha emosional və obrazlı edir. Paremioloji vahidlərdə omonimliyin, sinonimliyin və antonimliyin işlənmə intensivliyini araşdırdıqda şahidi olduq ki, şairin poeziyasında istifadə olunan paremioloji vahidlərdə ən çox sinonim sıralara və antonimliyə rast gəlinir. Onlarla müqayisədə omonimlik o qədər də intensiv işlənmə tezliyinə malik olmur.

5. Atalar sözləri müəllifsiz aforizmlər sayılır. Aforizmlər işlənərək müəlliflərini itirmiş, daha sonra isə atalar sözlərinə və frazeologizmlərə çevrilir. Əlbəttə ki, bütün bu proses çox uzun bir zaman kəsiyində baş vermişdir. Səməd Vurğunun əsərlərindəki bu tip paremioloji vahidləri araşdırarkən şahidi olduq ki, şairin dilində işlənmiş, onun tərəfindən yaranmış bir çox ifadələr xalq arasında intensiv şəkildə işlənərək ümumişləklilik qazanmış və artıq atalar sözlərinə və yaxud frazeologizmə keçid mərhələsindədir.

6. Səməd Vurğunun əsərlərində işlənən atalar sözləri özləri də müxtəlif cür təsnif oluna bilər. Şair dilimizdə işlənən atalar sözlərini heç bir dəyişiklik etmədən istifadə etdiyi halda, həm də paremioloji vahidlər üzərində müəyyən dəyişikliklər edib əsərlərində onlardan istifadə etmişdir. Şairin özü tərəfindən yaradılmış, aforizm şəklində xalq tərəfindən qəbul edilmiş çoxlu miqdarda müdrik kəlamlar isə artıq atalar sözlərinə çevrilmişdir və ya çevrilmə məqamındadır.

7. Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlər bədii təsvir və bədii ifadə vasitələri ilə zəngindir. Şairin əsərlərindəki paremioloji konstruksiyalarda ən çox təkrar, məcaz, epitet kimi bədii təsvir vasitələri, inversiya, bədii sual, ellipsis kimi bədii ifadə vasitələri müşahidə olunur.

8. Səməd Vurğunun əsərlərində istifadə olunan paremioloji konstruksiyalar koqnitiv xüsusiyyətlər də daşıyır. Bu paremioloji

vahidlərdə Azərbaycan xalqının ətraf mühitə baxışı, dünyagörüşü, təbiətə, cəmiyyətə, övlada, ata-anaya münasibəti öz əksini tapır. Şairin bədii irsindəki paremioloji konstruksiyalar çox rəngarəng konseptləri özündə əks etdirir.

9. Araşdırma zamanı müşahidə edildi ki, Səməd Vurğunun poeziyasında reallaşan paremioloji vahidlərdə, atalar sözləri və aforizmlərdə əsasən bu konseptlər işlənmişdir: vətən, çörək, qadın, ana, çörək, dünya, idrak, hünər, təbiət, torpaq, həqiqiyyət, azadlıq, ölüm, gözəllik, məhəbbət.

10. Şairin yaradıcılığında işlənən paremioloji vahidləri konseptlər üzrə təsnif edərək bu nəticəyə gəlinmişdir ki, Səməd Vurğunun əsərlərində əsasən bir-biri ilə ziddiyyət təşkil edən konseptlərə daha intensiv şəkildə yer verilmişdir. Bunlar əsasən bu konseptlərdir: yaxşı və pis konseptləri, xeyir və şər konseptləri, dost və düşmən, məhəbbət və nifrət konseptləri.

11. Səməd Vurğunun əsərlərindəki paremioloji vahidlərdə predikativlik və modallıq özünü göstərir. Səməd Vurğunun bədii yaradıcılığında işlənən paremioloji vahidlər sadə və mürəkkəb cümlə tipində formalaşır.

12. Səməd Vurğunun əsərlərində istifadə olunan paremioloji vahidlər ilk növbədə bir dil vahidi olub müəyyən sintaktik konstruksiyaya malik olur. Şairin poeziyasında istifadə olunan paremioloji vahidlərin böyük bir qismi predikativlik xüsusiyyəti daşıyaraq cümlə tipində reallaşır.

13. Səməd Vurğunun əsərlərində istifadə olunan predikativ paremioloji vahidlər sadə və mürəkkəb cümlə tipində olur. Şairin əsərlərində tərkibində bir qrammatik əsas yer alan sadə cümlə tipli sintaktik konstruksiyalar, tərkibində iki və daha çox qrammatik əsas reallaşan mürəkkəb cümlə tipli sintaktik konstruksiyalardan sayca çoxdur.

14. Danışanın öz ifadəsinin məzmununa münasibətini, nitqin hədəf təyinatını, ifadənin məzmununun reallıqla əlaqəsini ifadə edən semantik kateqoriya olan modallıq Səməd Vurğunun əsərlərində işlənən paremioloji vahidlərdə reallaşmaqdadır.

Tədqiqat işinin məzmunu müəllifin aşağıdakı məqalə və tezislərində öz əksini tapmışdır:

1. Frazeoloji vahidlərin Azərbaycan dilində qarşılığının ifadəsi // Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 95- ci ildönümünə həsr olunmuş “Müasir inkişaf mərhələsində elm, təhsil və istehsalatın vəhdəti” mövzusunda keçirilən respublika elmi-praktik konfransının materialları, – Lənkəran: – 7-8 may – 2018-ci il, 84-86

2. Atalar sözləri və məsəllərin dilin frazeologiyasının zənginləşməsində rolu// İnteqrasiya mühitində Azərbaycan elminin qarşısında duran vəzifələr” Mövzusunda Gənc Tədqiqatçıların (magistrant və doktorant) Respublika Elmi Konfransı, – Lənkəran: 21 dekabr – 2018, – s.123

3. Paremioloji vahidlər (atalar sözləri) və onların yazılı ədəbi dildə rolu // – Bakı: Filologiya Məsələləri, – 2018. № 15, – s. 111-117

4. Səməd Vurğunun dilində işlənən paremioloji vahidlərdə-atalar sözlərində üslubi hadisələr // – Bakı: Filologiya Məsələləri, 2019. – № 10, – s. 170-176

5. Səməd Vurğunun dilində işlənən paremioloji vahidlərdə obrazlılığın qrammatik səviyyədə ifadəsi// Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XXIII Respublika Elmi Konfransının Materialları, – Bakı: 03-04 dekabr – 2019, – s. 97-98

6. Səməd Vurğunun dilində işlənən elliptik cümlə formalı paremioloji vahidlər // “Tədris prosesində Elmi İnnovasiyaların Tətbiqi Yolları” Mövzusunda Respublika elmi-praktik konfransı, – Lənkəran: 7-8 may – 2019, – s.163-164

7. Səməd Vurğunun dilində işlənən bədii sual cümləli paremioloji vahidlər // ADPU-da görkəmli dilçi-alim Afad Qurbanovun 90 illiyinə həsr olunmuş “Müasir Dilçiliyin Aktual Problemləri” Beynəlxalq Elmi Konfransının materialları, – Bakı: – 25 iyul – 2019, – s. 94-96

8. Səməd Vurğunun milli ideologiya ruhlu şeirlərində üslubi maneralar// – Bakı: Filologiya Məsələləri, 2020. – № 9, – s. 386-390

9. Səməd Vurğun yaradıcılığında işlənən antroponimlər və onların bədii xüsusiyyətləri// – Lənkəran: Elmi xəbərlər” jurnalı Lənkəran Dövlət Universiteti, Humanitar Elmlər, – 2020. – s. 63-71

10. Səməd Vurğunun “Azərbaycan” şeirində üslubi maneralar // İnformasiya, Elm, Texnologiya və Universitet perspektivləri” mövzusunda doktorantların və gənc tədqiqatçıların onlayn Respublika elmi konfransının materialları, – Lənkəran: 18 dekabr, – 2020. – s. 182-183

11. Səməd Vurğun yaradıcılığında “Novruz bayramı // Çağdaş dövəmdə Türk dünyasının aktual problemləri” adlı onlayn Respublika elmi konfransının materialları, – Lənkəran: – 24 dekabr – 2021. – s. 173-174

12. Səməd Vurğun yaradıcılığında milli toy adətləri və Novruz bayramı // – Bakı: Filologiya Məsələləri, № 12, – 2021. – s. 290-296

^{13.} Samad Vurgunun eserlərindəki paremiyoloji birimlərdə anne ve sevgi kavramı //- Turan Stratejik Araşdırmalar Merkezi Turan-

Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi. № 58, – 2023. – s. 254-258

14. Ambiguity in paremiological constructions of Səməd Vurğun// XXIII International Science Conference Scientific trends, solutions, theories and methods of development. Bilbao, Spain: – 12-14 June – 2023. – s. 221-223

15. Səməd Vurğunun yaradıcılığında paremiyaların modallıq xüsusiyyətləri// Elmi xəbərlər jurnalı Lənkəran Dövlət Universiteti. Humanitar Elmlər seriyası. Lənkəran. № 1, – 2023. – s.68-75

16. Paremeoloji vahidlərin koqnitiv xüsusiyyətləri // – Lənkəran: Elmi xəbərlər jurnalı Lənkəran Dövlət Universiteti. Humanitar Elmlər seriyası, – 2024. № 1, – s. 29-36

17. İbrahimova, L.T. Səməd Vurğunun müdrik kəlamlarında dost konsepti // XVI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, Şanlı Urfa-Harran Universiteti. Şanlı Urfa: – 24-26 oktyabr, 2024, – s. 584-588

18. Səməd Vurğunun aforizmlərində təbiət konsepti // Yaşıl Dünya, Ətraf Mühit Naminə Həmrəylik Və İnkişaf Mövzusunda Respublika Elmi-Praktiki konfransın materialları, Lənkəran Dövlət Universiteti. – Lənkəran: 23 dekabr 2024. – s. 64-65

Dissertasiyanın müdafiəsi 17 mart 2025-ci il tarixində saat 11⁰⁰ Sumqayıt Dövlət Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.24 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ5008, Sumqayıt şəhəri, 43-cü məhəllə. Sumqayıt Dövlət Universiteti

Dissertasiya ilə Sumqayıt Dövlət Universitetinin Elmi kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Sumqayıt Dövlət Universitetinin rəsmi saytında (<https://sdu.edu.az/az>) yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 14 fevral 2025-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 12.02.2025

Kağızın formatı: 60*84^{1/16}

Həcm: 39 202 işarə sayı

Tiraj: 100